

O STREDOVEKEJ FILOZOFII

ALAIN DE LIBERA: Stredoveká filozofia. Bratislava, Archa 1994, 99 s. Preložil Martin Kanovský.

Každý, kto sa dôkladnejšie zaoberá štúdiom stredovekej filozofie, určite uvíta vydanie de Liberovej práce *Stredoveká filozofia*. Je to dielo nevelké rozsahom, ale bohaté na informácie o filozofickej literatúre stredoveku i o jej hlavných disciplínach: logike, fyzike, metafyzike, psychológii a etike. Ani uvádzaná bibliografia nie je nezaujímavá. Poskytuje výber z titulov i autorov, ktorí v rokoch 1955 až 1991 vydali závažnejšiu publikáciu k filozofii stredoveku.

De Libera napísal pre záujemcov o dejiny stredovekej filozofie knihu, v ktorej niet zbytočných slov. Vďaka tomu má jej čitateľ pred sebou náročný text. Čo je jeho obsahom? Predovšetkým názor autora, že stredoveká filozofia bola po stáročia uväznená do komplexnej siete vytvorenej historiografickými tradíciami v jej interpretácii, predsudkami a predstavami jej prívržencov i jej odporcov. Rozporné stanoviská siahajú od nekritického velenia stredoveku až po jeho zatracovanie ako nešťastnej epochy dlhého a ťažkého obetovania samostatného myslenia človeka. Preto si autor predkladanej knihy kladie iba jeden cieľ: obhajovať „iný stredovek“. Chce bilancovať doterajšie výskumy stredovekej filozofie.

Jedným z prvých „predsudkov“ je rozlišovanie jednotlivých období vo vývoji stredovekej filozofie – jej chronologizácia. Autor pripomína, že sám stredovek nepoznal moderné rozlišovanie medzi scholastikou, mystikou a filozofiou. „Pohyb ideí nebol oddelený od organizácie intelektuálneho života.“ V snahe rešpektovať pôvodnú atmosféru stredoveku postupuje Libera „prirodzenejšie“, t.j. zameriava sa na problémy, ktoré určovali obsah tohto myslenia. Po prečítaní de Liberovho dielka môžeme konštatovať, že sa mu podarilo rozbiť predstavu o priore chronológii pre pochopenie stredovekej filozofie.

Rozhodnutie neklásť na prvé miesto problémy chronológii viedlo autora k úvahám o výbere iného leitmotívu. Rozhodol sa, že „našou vodiacou niťou bude štúdium základných textov sociálneho prostredia podľa filozofickej analýzy, preberajúc disciplínu za disciplínou: logika, fyzika, metafyzika, psychológia, etika.“ Chce sa tým vyhnúť dvom podľa neho mylným tézám o stredovekej filozofii. Jedna tvrdí, že neexistuje žiadna stredoveká filozofia a že všetko v stredoveku bolo teológiou. Jej autorom nie je nikto menší ako Bertrand Russell. Druhá zase považuje stredoveké myslenie za výsledok stretnutia aristotelizmu s modom myslenia pochádzajúcim z judeokresťanstva. Tento názor zastáva napr. Martin Heidegger. Ako sa s doterajšími predstavami o stredovekej filozofii vyrovnal de Libera?

Východiskom pre utváranie jeho názoru sú texty a preklady, o ktoré sa opierali samotní stredovekí filozofi. Preto aj prvá kapitola nesie názov *Filozofická literatúra stredoveku*. Obsahuje tak grécky, ako aj arabský a židovský filozofický súbor; vo svojej druhej časti i žánre písomníctva a formy stredovekého myslenia.

Po načrtnutí obsahu gréckeho filozofického súboru prechádza de Libera k ďalším. Pre arabský filozofický súbor platí, že autori jeho diel (al-Fárábí, Ibn Sína, al-Ghazálí, Ibn Rušd) boli dedičmi kresťansko-sýrskeho aristotelizmu a učiteľmi západných kresťanov. Preložené Ibn

Sínovo dielo preniklo na Západ ešte predtým, ako bolo vo svojej úplnosti známe Aristotelovo dielo. Vďaka prekladateľskej práci židovského vedca Jána zo Španielska v 12. stor. môžeme hovoriť o prvom konkrétnom prenose aristotelovskej vedy z islamského do kresťanského sveta. Popri ňom jestvujú ešte minimálne traja významní židovskí filozofi – Izaak Izraeli, Salomon Ibn Gabirol a Moses Maimonides -, z ktorých každý osobitným spôsobom ovplyvnil latinský svet.

Spomínaná prvá kapitola má aj druhú časť, obsahujúcu informácie o školách a univerzitách v stredoveku, ako aj o literárnych žánroch v stredoveku: o glosách, komentároch a summách.

Druhú kapitolu nazval autor *Logika*. Vychádza zo skutočnosti, že logické myslenie v latinskom stredoveku prinieslo mnohé inovácie vo vzťahu k učeniam aristotelovských, neskorootantských a arabských tradícií. Rozšíril v ňom tri veľké obdobia: „Boëthiovské“ obdobie, obdobie, v ktorom prišiel na scénu súhrn aristotelovských diel v logických summách 13. storočia, a tretie obdobie realizácie teoretických alebo formálnych prelomov, známe zmnohonásobením „regionálnych“ logík v 14. a 15. stor.

Fyzika je názov tretej kapitoly, ktorá vychádza z konštatovania, že stredoveká fyzika je časťou filozofie prírody. V časti tejto kapitoly nazvanej *Od kozmogónie k fyzike* sa zaoberá autor platonizmom, exegézou a arabskou vedou, ktoré od prvej polovice 12. stor. začínajú ovplyvňovať dovtedajší stredoveký prístup k prírode. Začiatok 13. stor. je poznačený metafyzikou svetla, pripravenou teológiou *Noms divvins* Dionýsia pseudo-aeropagitu a *De divisione naturae* Scota Eriugenu. Fyzika Grossetesteho je podľa de Libera novou kozmogóniou vedeckej intencie, už nie symbolickej alebo alegorickej. Poskytuje vysvetlenie stvorenia sfér a produkcie reality založenej výlučne na látke a svetle, formujúcej všetky telesá. Samostatnú pozornosť venuje de Libera fyzike pohybu.

Druhá časť tretej kapitoly, nazvaná *Doba kalkulu*, zaujme hneď úvodnou vetou: Vedecká revolúcia 14. storočia. Pre de Libera bolo 14. stor. obdobím, v ktorom na poli fyziky a prírodnej filozofie došlo k mnohým prelomom a inováciám, uskutočneným predtým v doméne logiky a teologickej konceptualizácie. Táto revolúcia sa nazýva „kalkul“ a bola výtvorom skupiny filozofov a logikov z Oxfordu, dlho označovaných ako mertonovci. Kalkul bol rýchlo zamietnutý na kontinente ako „anglická subtílnosť“ či ako „bretónske barbarstvo“ a zanikol spolu s logikou a sofizmatickou praxou, z ktorých pochádzal.

Úvahy o stredovekej psychológii a etike zaradil de Libera do piatej kapitoly svojej práce. Problém identity mysliaceho subjektu, ktorý bol definovaný ako problém subjektu myslenia, vyúsťujúci do teórie duše, sa opiera o aristotelovskú teóriu intelektu (*De anima*), interpretovanú al-Farábím, Avicennom i Averoesom, preto im de Libera venuje primeranú pozornosť. Okrem odlišných formulácií a rozdielov doktrín, ktoré kládli proti sebe grécko-arabských interpretátorov Aristotela, rozpracovával stredovek aj tému človeka ako subjektu myslenia. Inými slovami: je to človek, kto myslí? Problematika objektu myslenia, ako otázka povahy mysliteľného, nebola výlučne psychologickou otázkou. Bola priesečníkom logiky, metafyziky a psychológie.

Ani stredoveká etika sa nezačína až vplyvom Aristotelovej *Etiky*, ale už patristickými úvahami o zle a hriechu. Bola to však pozícia etického aristotelizmu, ktorá etický život spájala

s realizáciou samotnej podstaty ľudskosti človeka, vidiac jeho dokonalosť v jeho myslení. Bola to propagácia filozofického spôsobu života.

Rozpracovávanie filozofických motívov logiky, fyziky, metafyziky, psychológie a etiky tvorili to, čo de Libera v závere svojej knihy nazýva duchom stredovekej filozofie. Po jej prečítaní sa nevyhnete porovnávaniu svojich doterajších informácií i predstáv o stredovekej filozofii s obrazom, ktorý o nej vytvoril de Libera. Dávame mu prívlastok komplexný, odrážajúci suverénnu znalosť stredovekých filozofických pomerov a zahŕňajúci všetky významné filozofické problémy od ich počiatkov až po ich vyriešenie a dôsledky. Je to zaujímavé, náročné čítanie, dávajúce pocit zmysluplnosti času, ktorý mu budete venovať.

Mária Mičaninová

Doc. PhDr. Mária Mičaninová, CSc.
Katedra filozofie a ekonómie PF UPJŠ
Kováčska 26
040 01 Košice
SR

OPRAVA

V č. 1/1995 sa v recenzii R. Karula technickým nedopatrením vyskytli tieto chyby:

- na s. 61 má nadpis správne znieť: JEST, JESTVOVANIE, JESTVUJÚCNO
- na s. 61 v r. 18 až 19 zdola má veta správne znieť: Šum ticha, plnosť prázdnoty, prítomnosť (la présence, prítomnosť vo význame výskytu) neprítomnosti sú negáciou nedotknuteľné.
- na s. 62 v r. 10 zdola má byť správne: ...predstavuje v ich nahote...

Čitateľom i autorovi sa ospravedľňujeme.

Redakcia